

Liisal on kasvaja

„Liisal on kasvaja“ on juturaamat, mis on mõeldud spetsiaalselt lapsevanematele ja hooldajatele koos lastega lugemiseks, et aidata neil mõista vähi ja sellega kaasneva ravi olemust.

Raamatu lõpus on seletatud lahti raskemad sõnad, millega võite haigla keskkonnas viibides ja arstidega suheldes kokku puutuda.

CLIC Sargent on Suurbritannia üks juhtivaid heategevusorganisatsioone, mis on loodud vähihaigete laste ja noorte ning nende perekondade toetuseks. Me pakume kliinilist, praktilist ja emotsionaalset tuge, et aidata neil vähiga toime tulla ja elada täisväärtuslikku elu.

Rääkige CLIC Sargenti tervishoiutöötajaga või helistage telefonil 0300 330 0803 ja me ühendame teid kellegagi, kes oskab teid aidata. Võite külastada ka meie veebilehte aadressil www.clicsargent.org.uk või kirjutada meile info@clicsargent.org.uk.

Pange tähele, et igapäevane kogemus on erinev ja ei pruugi vastata siin kirjeldatule. Teenused erinevad üle kogu Suurbritannia. CLIC Sargent ei võta vastutust ühegi kolmanda isiku poolt esitatud teabe ja osutatud teenuste eest.

Püüame tagada, et esitatud teave on trükkimise hetkel täpne ja ajakohane. CLIC Sargent ei võta vastutust ühegi kahju eest, mis tuleneb käesolevas väljaandes olevatest ebatäpsustest või väljajätmistest. Käesolevas väljaandes esitatud teavet ei tohiks eelistada professionaalsele ja konkreetsetele vajadustele vastavale abile.

www.clicsargent.org.uk

Registreerimisnumber 1107328. Registreeritud Šotimaal (SC039857).

Liisal on kasvaja

Victoria Barton

Retsenseerinud laste onkoloog-konsultandid Dr Anna Jenkins
ja Dr Dan Yeomanson

Illustreerinud
Tony Harris

Raamatu omanik on .....

See on Liisa. Ta on viieaastane ning elab koos ema ja venna Harriga, kes on üheksa-aastane. Liisa isa ei ela nende juures, kuid nad kohtuvad regulaarselt.

Liisale meeldib teha palju asju. Talle meeldib joosta, hüppenööri ja hüpata ja teha hundirattaid, kuid ennekõike meeldib talle mängida oma parima sõbra Leila ning oma kahe kassipoja Sassu ja Bertaga.

Ühel hommikul, kui kõik valmistusid kooli minema, ütles Liisa emale, et tal kõht valutab ja et ta tunneb ennast halvasti. Isa tuli ja viis Harri kooli ning ema jäi koos Liisaga koju. Mõne aja pärast hakkas Liisal parem ja lõuna ajal läks ta kooli. Järgmisel hommikul tundis Liisa aga ennast taas halvasti.

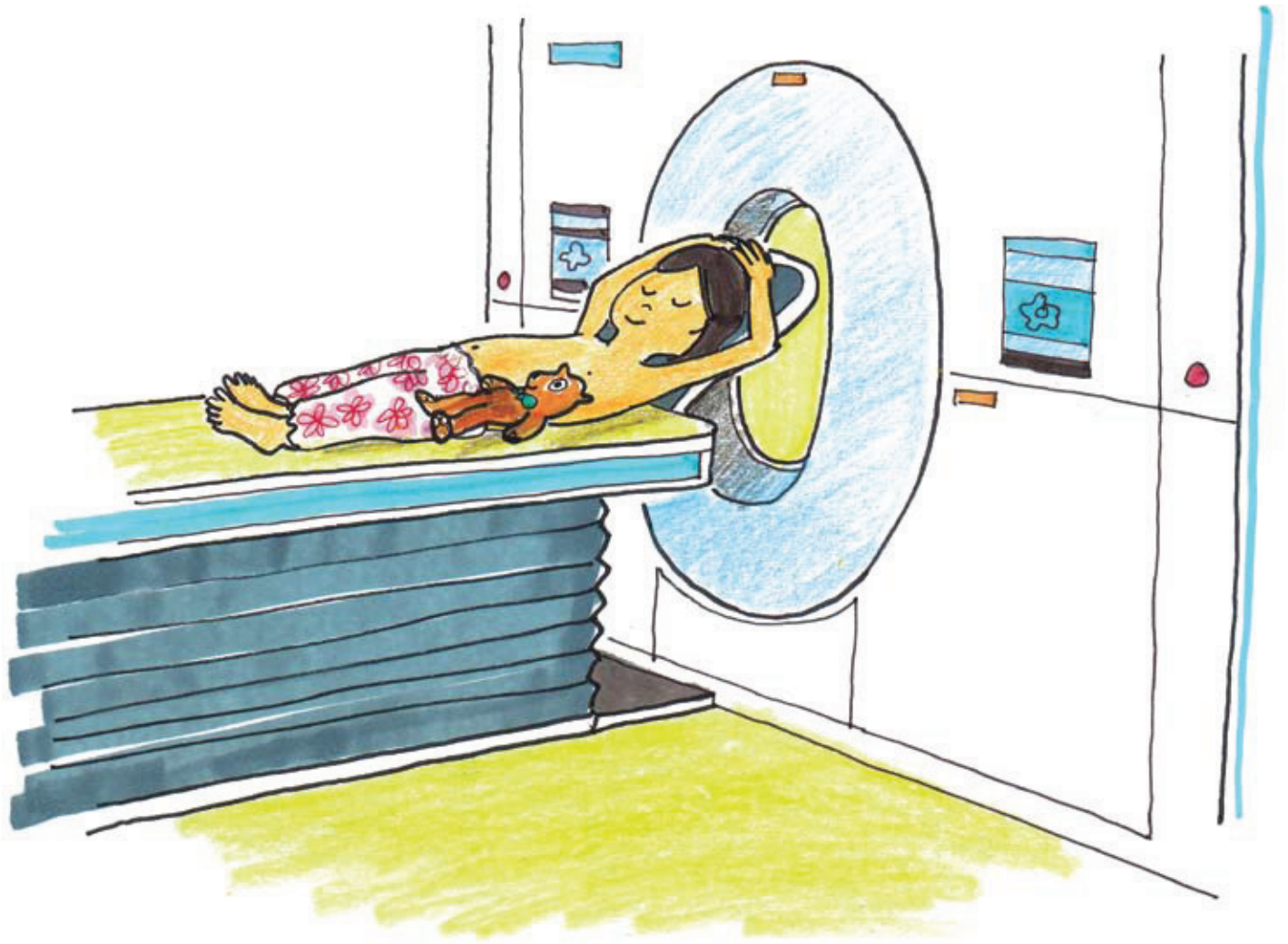
Liisa läks koos emaga arsti juurde, et leida kõhuvalule põhjus. Arst andis Liisale rohtu, kuid see ei paistnud mõjuvat ning paari päeva pärast saatis ta Liisa haiglasse, et teada saada, mis viga on.

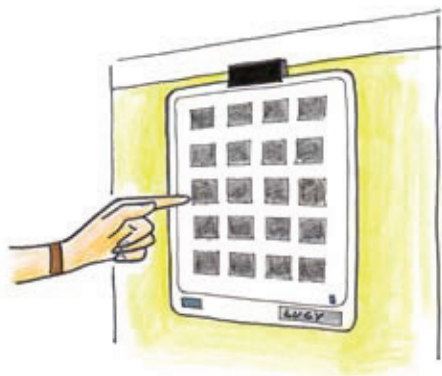
Haiglaarst ütles, et nad peavad välja selgitama, miks Liisa nii haige on ja et Liisal tuleb paariks päevaks lasteosakonda jääda, et teha mõned testid. Osakonnas oli ka teisi lapsi ja ema sai koos Liisaga haiglasse jääda. Isa vaatas samal ajal Harri järele ja käis iga päev Liisal külas.

Haiglas tehti Liisale mõned testid – vereanalüüsid ja üks skaneering. Ta pidi päris pikka aega lamama liikumatult, samal ajal kui skanner tegi tema keha sisemusest pilte. See ei olnud üldse valus ja Liisa sai paigal püsimisega väga hästi hakkama.

Paari päeva pärast kohtus arst Liisa ning tema ema ja isaga. Ta selgitas, et pildid näitasid Liisa kõhus tükki ja see oli põhjus, miks tal kõht valutab. Arst ütles, et seda tükki nimetatakse kasvajakaks ja et see on üks vähivorm.

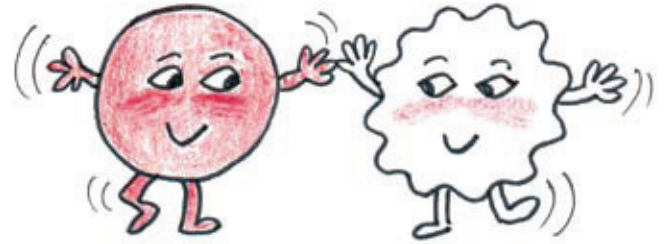

„Mis asi on vähk?“
küsis Liisa.

* Kaldkirjas olevate sõnade seletused leiate raamatu tagant peatükist „Mida need sõnad tähendavad“.

„Meie kehad koosnevad miljonitest imepisikestest rakkudest, mis on nii väikesed, et ilma mikroskoobita pole võimalik neid näha.

Need rakud moodustavad erinevaid kehale vajalikke asju, nagu näiteks verd, lihaseid ja luid.

terved rakud

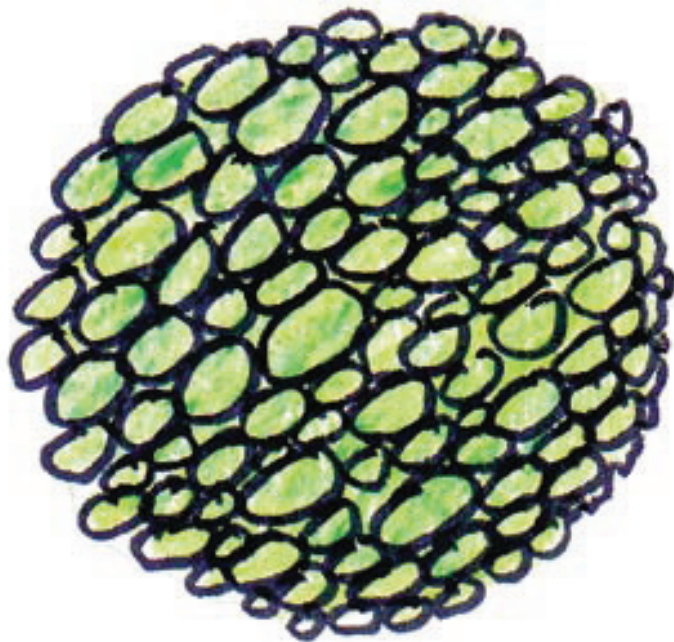
Mõnikord hakkavad rakud liiga kiiresti uusi rakke moodustama ja ei tee oma tööd korralikult. Selle tulemusena tekib palju kahjustatud rakke, mis takistavad headel rakkudel normaalselt toimimast. Seda nimetatakse *vähiks*. Kui kahjustatud rakud ei tea, mida teha, hakkavad nad kokku kleepuma ja moodustavad niiviisi tüki.

kahjustatud rakud

Seda nimetatakse kasvajaks. On olemas palju erinevaid vähivorme,” selgitas arst.

Et leida Liisa jaoks parim ravi, tuli talle teha väike *operatsioon*. Seda nimetatakse *biopsiaks* ja see on vajalik selleks, et arst saaks pisikest kasvajast võetud proovitükki mikroskoobi all uurida.

Järgmisel päeval tuli Harri Liisale külla, et tema ja koos mõnede teiste lastega mängida. Osakonnas oli palju mänguasju ja isegi arvuti. Seal leidis palju tegevust, isegi kui enesetunne ei olnud piisavalt hea, et voodist välja tulla.

Kõikide testide tulemuste saamiseks võib minna paar päeva ja kuna Liisa tundis ennast piisavalt hästi, võis ta koju minna. Harril oli väga hea meel, et Liisa oli jälle kodus, kuid kuna Liisa sai palju kingitusi, tundis ta ennast kõrvale jäetuna. Ema ja isa said peatselt aru, et kõik askeldavad ainult Liisa ümber ja nad otsustasid edaspidi Harrit alati kõigesse kaasata.

„Lõppude lõpuks oli minul ja Harril ka väga raske ja me igatsesime neid mõlemaid, kui nad olid haiglas,“ ütles isa.

Liisa pidi peagi haiglasse tagasi minema, et saada teada, mida testid näitasid. Ema ja Liisa kohtusid arstiga, kes selgitas, et Liisale on vaja teha *keemiaravi*. Hiljem võib Liisal vaja minna ka *operatsiooni* ja ühte teist ravi, mida nimetatakse *kiiritusraviks*.

Ta selgitas, et keemiaravi puhul kasutatakse osalt tablette ja osalt ravimeid, mis lähevad läbi tsentraalveeni kateetri ehk *Port-A-Cathi*. Sageli nimetatakse kateetrit ka lihtsalt Pordiks ja sinna sisse asetatakse nõela Liblikaks. Ravi kestab paar kuud, kuid Liisa ei pea kogu aeg haiglas olema.

Varsti oli aeg minna tagasi haiglasse, et alustada ravi. Keemiaravi toimus spetsiaalse vonkleva kateetri kaudu, mis paigaldati Liisa rinnale. See ei teinud haiget, kuid mõnikord tundis Liisa ennast pisut naljakalt. Keemiaravi lõppedes masin piibitas!

Keemiaravi tulemusena hakkasid Liisa juuksed välja langema, just nagu isa oli öelnud. Kuigi isa ütles, et juuste väljalangemine ei tee haiget, ei uskunud Liisa teda. Aga tal oli õigus. Isa ütles ka, et ravi lõppedes kasvavad Liisa juuksed tagasi.

Liisa otsustas, et kui tal peaks külm hakkama, paneb ta pähe mütsi või salli.

Haiglas nägi Liisa palju teisi poisse ja tüdrukuid. Mõned tüdrukud kandsid parukaid, mõned mütse või salle ja mõnedel olid oma juuksed juba tagasi kasvanud. Nad ajasid sageli juttu ja mängisid koos.

Et kasvajat kahandada, pidi Liisa palju *keemiaravi* saama. See võttis kaua aega, kuid pärast igat korda võis ta koju minna. Mõnikord oli Liisal paha olla ning mõnikord sai ta nakkuse, mille tulemusena tekkis tal palavik ja halb enesetunne. Kui nii juhtus, pidi Liisa minema haiglasse, et saada spetsiaalset ravi. Ükskord tehti Liisale *vereülekanne*, et tal oleks rohkem energiat. Uus veri läks Liisa kehasse läbi vonkleva kateetri. See ei olnud valus ja see tegi Liisa enesetunde paremaks.

Liisale isegi meeldis osakonnas olla, sest kui ta ennast piisavalt hästi tundis, aitasid mänguterapeudid ja õpetajad tal teha erinevaid asju. Ta sõbrunes poisiga, kelle nimi oli Jaak ja kellel oli *leukeemia* ning tüdrukuga, kelle nimi oli Saara ja kellel oli jalas kasvaja.

Haiglas oli ka poiss nimega Indrek, kes ei tohtinud oma ruumist lahkuda, kuna talle oli tehtud luuüdi siirdamine – kõik said talle läbi akna lehvitada. Indrek pidi jääma oma ruumi seniks, kuni tema luuüdi hakkab korralikult tööle.

Ühel päeval tuli Jaak osakonda, kuid tal ei lubatud koos teistega mängida. Liisa küsis ühe õe käest, miks ta ei või Jaaku vaatama minna. Talle öeldi, et Jaak tuli haiglasse, et saada spetsiaalset ravimit, mis ei lase tal saada tuulerõugeid ühelt poisilt koolis, kes ühel hommikul ärkas üles olles ise üle keha täpiline. Lapsed, kes saavad keemiaravi, võivad tuulerõugetesse või leetritesse nakatudes ennast väga halvasti tunda. Seega, kui nad kohtavad kedagi, kellel need on, tuleks sellest kohe arstile rääkida, sest võib juhtuda, et nad peavad haiglasse minema.

Arst ütles Liisale, et *keemiaravi* tulemusena on kasvaja väiksemaks muutunud ja et nüüd on vaja talle teha *operatsioon*, et kasvaja välja võtta.

Arst lubas emal ja isal olla koos Liisaga, kuni talle tehti narkoos ning kui Liisa ärkas, olid ema ja isa taas tema voodi kõrval.

Samal ajal, kui Liisa paranes, käisid ema, isa ja vanaisa talle jutte lugemas ja teda kallistamas. Arstid ja õed olid väga lahked ja vastasid meeleldi kõikidele küsimustele.

Varsti pärast *operatsiooni* võis Liisa natukeseks ajaks koju minna. Liisa tundis ennast paremini ja võis mängida Harri ja oma sõbra Leilaga, kuid ta ei olnud veel piisavalt terve, et mängida kassipoegadega. Ta tundis nendest väga puudust.

Mõnikord tundis Liisa ennast piisavalt hästi, et natukeseks ajaks kooli minna ja oma sõpru näha. Kui ta ei saanud kooli minna, tuli õpetaja Rutt ja andis talle tunde kodus.

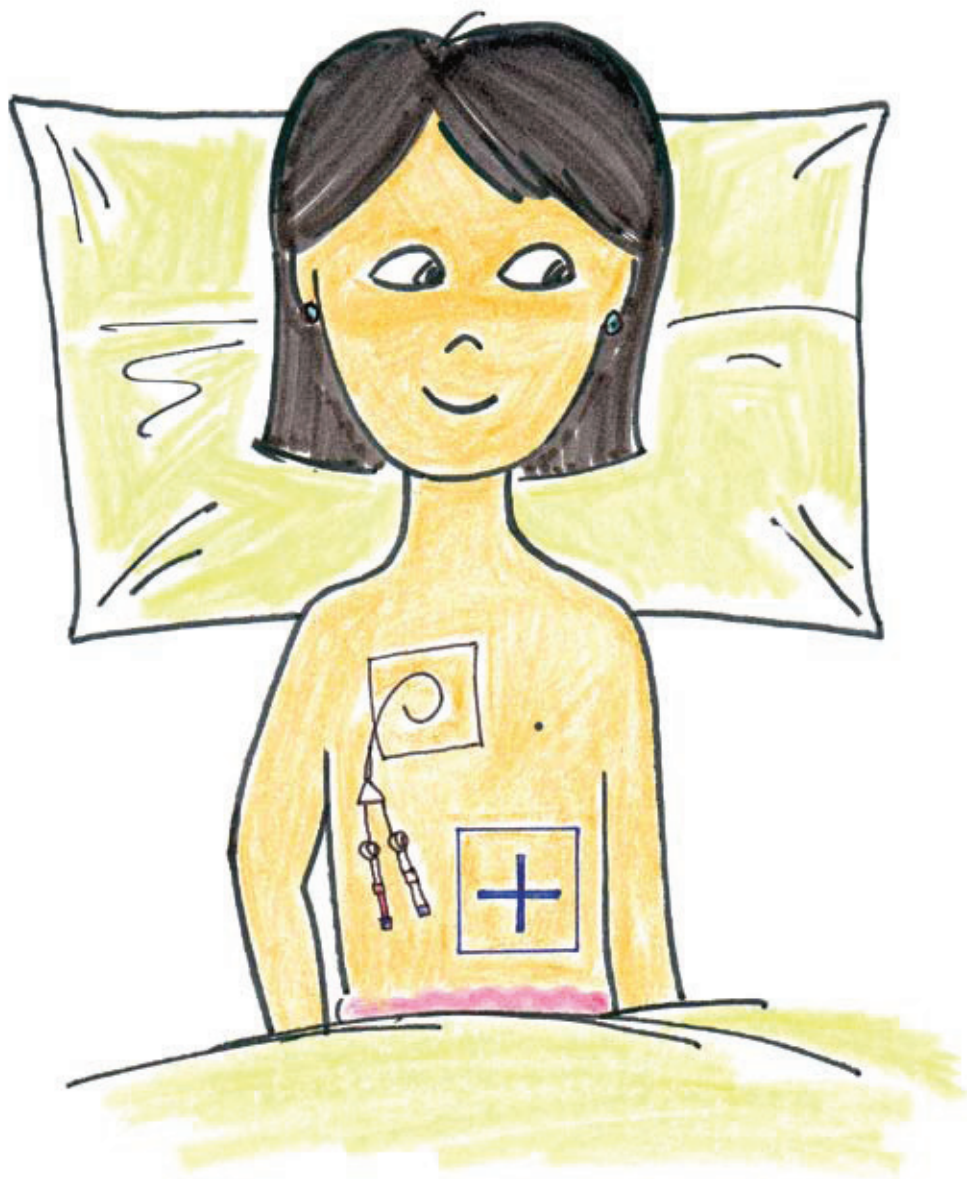
Liisale meeldis see väga. Ema ütles, et need tunnid aitavad Liisal teiste õpilastega sammu pidada.

Pärast *operatsiooni* tehti Liisale veel mõned testid ja arst ütles, et Liisa vajab *kiiritusravi*. Ta selgitas, et ravi tulemusena võib Liisa tunda ennast väga väsinuna ja et ta peab ilmselt koolist veel puuduma.

Liisal ei olnud *kiiritusravi* vastu midagi. See oli umbes nagu kosmoselaevas olemine, ainult et ta pidi olema seal täiesti liikumatult. Arst aitas Liisa spetsiaalse voodi peale, mis liikus üles ja alla. Liisa kõhule olid joonistatud jooned, mis näitasid täpselt ära koha, kuhu kiired tuleb suunata.

Mõne aja pärast oli kogu ravi lõppenud ja varsti eemaldati Liisa rinnalt ka kateeter. Arst ütles, et Liisa peab haiglasse tulema ainult läbivaatustele ja testide tegemiseks veendumaks, et ta kasvab korralikult ja on terve.

Harri aitas emal ja isal korraldada Liisa jaoks üllatuspeo. Kõik tema sõbrad olid seal ja kuigi Liisa ei olnud piisavalt terve, et teha hundirattaid, veetis ta peol lõbusasti aega. Suurima üllatusena sai Liisa endale päris oma kassipoja...

Arva ära, mis ta talle nimeks pani! Liblikas!

Mida need sõnad tähendavad

Haiglas olles võite kuulda palju uusi ja kummalisi sõnu. Allpool oleme mõned neist ära toonud. Kui te pole mõnede teiste sõnade tähendustes kindel, küsige julgelt arsti või õe käest.

BIOPSIA

Kui võetakse välja tükike kasvajast ja vaadatakse seda mikroskoobi all.

VEREANALÜÜS

Kui võetakse natuke verd, et näha, kui palju punaliblesid, valgeliblesid ja vereliistakuid see sisaldab (nimetatakse ka täisvere analüüsiks)

VERE/TROMBOTSÜÜTIDE ÜLEKANNE

Kui sinu vererakkude arv on madal, võib sul vaja minna lisaverd, mis muudab sinu enesetunde paremaks.

LUUÜDI SIIRDAMINE

Kui sulle antakse uus komplekt verd moodustavaid rakke, mis seejärel toodavad terveid uusi puna- ja valgeliblesid.

Mida need sõnad tähendavad

VÄHK

Kui rakud sinu kehas muutuvad ebanormaalseks (halvaks) ja hakkavad ise kontrollimatult paljunema.

KEEMIARAVI

Segu erinevatest ravimitest, mis võitlevad vähi vastu.

LEUKEEMIA

Vähivorm, mille korral verd tootev tehas ei tööta korralikult.

OPERATSIOON

Kui sulle antakse tuimastiks nimetatavat ravimit, mis paneb sind magama. Siis saavad arstid vaadata su keha ilma sulle haiget tegemata.

Mida need sõnad tähendavad

PORT-A-CATH

Seade või väike konteiner, mis paigaldatakse üldnarkoosis naha alla kaenlaaugu lähedale ja mille küljest läheb peenike toru (kateeter) naha alt kaelal asuvasse suurde veeni. Kui antakse ravimit või võetakse verd, pannakse seadet katvale nahale „võlukreemi“ – see muudab naha tuimaks, et ei oleks nii valus, kui nõel naha sisse viiakse. Kui on vaja teha ravimeid või võtta vere analüüsi siis pannakse kapslisse liblika kujuline nõel. Nõel võetakse välja kui lähed haiglast koju.

KIIRITUSRAVI

Kui spetsiaalsed kiired suunatakse kasvajale. Kiirte tööks on vabaneda ka kõige pisemast kasvaja jäänusest, mida operatsiooni ja keemiaraviga ei suudetud hävitada.

Kas teil on küsimusi või kas te vajate abi?

- **Eesti Vähihaigete Laste Vanemate Liit** on 1992. aastal loodud organisatsioon, mille eesmärgiks on aidata vähihaige lapse vanemaid. Lapse haigestumine on kogu perekonnale väga raske kogemus, sellises olukorras on igasugune abi väga vajalik, eelkõige hingeline abi. Lapsevanem(ad) ei tohiks jääda oma murega üksi, nad peaksid saama võimalikult palju toetust ja mõistmist ning vastuseid oma kümnetele ja kümnetele küsimustele.

Liidu moodustavad inimesed, kellel on sarnane kogemus, kes teavad, millest nad räägivad ja kellel on soov aidata. Hädasolijate vajadused ei ole piiridesse seatavad, ei saagi olla, seetõttu ei ole jäigad ka meie organisatsiooni tegevussuunad. Kõik lähtub eelkõige abivajajate soovidest.

Seega, meie, liidu liikmed, tegutseme ja püüame olla abiks toetudes oma kogemustele, kõik küsimused ja abipalved on enam kui teretulnud. Selle jaoks me olemegi.

Kontakt:

Märt Avandi tel 5691 2965

Kersti Ojasu tel 5682 7204

www.vahilapsed.ee

- **Eesti Vähiliit** on 1992. aastal loodud katusorganisatsioon Eesti mittetulundusühingutele, mis tegelevad vähktõve probleemidega. Vähiliitu kuulub 15 liikmesorganisatsiooni, nende hulgas 12 patsientide ühendust.

Kontakt:

Tel 631 1730

e-post info@cancer.ee

www.cancer.ee

Ref: SER013_11459

Versioon: 2. veebruar 2012

Järgmine planeeritud läbivaatamine: 2014

Kui te soovite saada teavet käesoleva väljaande koostamisel kasutatud allikate kohta või kui teil on selle kohta mingeid kommentaare või küsimusi, võtke meiega ühendust telefonil 0300 330 0803 ja küsige infojuhti.

